

The article deals with the concept of the category «interest» in the civil procedural law and investigated the following types of interest in civil proceedings, as a private, state and public, which are equivalent objects of protection under civil procedural legal.

В статтє проанализировано понятие категории «интерес» в гражданском процессуальном праве, а также исследованы такие разновидности интереса в гражданском судопроизводстве, как частный, государственный и общественный, которые являются равнозначными объектами защиты в рамках гражданских процессуальных правоотношений.

ОБОРОТОЗДАТНІСТЬ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ У СПАДКОВИХ ВІДНОСИНАХ

Єсауленко Н. В.,

*здобувач НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

У статті аналізується діюче законодавство та досліджуються різноманітні наукові підходи щодо сутності корпоративних прав, обґрунтовується власна наукова позиція. Зазначається складний комплексний характер корпоративних прав та їх неподільність. Робиться висновок, що корпоративні права належать до майнових, які можуть виступати об'єктом спадкування.

Ключові слова: корпоративні права, майнові права, немайнові права, акція у акціонерному товаристві, частка у статутному (складеному) капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, пай у виробничому кооперативі, спадщина, спадкування.

Практика цивільного обороту де-факто визначає, що корпоративні права можуть виникати в юридичних осіб корпоративного типу, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками. Цивільним і Господарським кодексами України (далі – ЦК України, ГК України), законами України «Про господарські товариства», «Про кооперацію» тощо передбачено шість основних організаційно-правових форм підприємницьких товариств: повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, акціонерне товариство та виробничий кооператив. Саме в результаті їх створення в учасників виникають особливі майнові та немайнові права, які прийнято називати корпоративними правами.

У сучасному суспільстві обіг корпоративних прав є не менш поширеним, аніж обіг речей. Справа в тому, що корпоративні права мають вартісну оцінку, потрапляють до сфери цивільно-правового регулювання і виступають предметом цивільно-правових угод, можуть відчужуватися, успадковуватися. Проте ЦК України не містить такого поняття, як корпоративні права. У законодавчому акті фігурують лише права учасників господарських товариств, а саме: брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом; брати участь у розподілі прибутку товариства і одержувати його частину (дивіденди); вийти у встановленому порядку з товариства; здійснити відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом; одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом; інші права, встановлені установчим документом товариства та законом (ст. 116 ГК України).

Термін «корпоративні права» міститься у ГК України та Законі України «Про акціонерні товариства» від 17 вересня 2008 р. № 514 (далі – Закон України). Так, згідно з ч. 1 ст. 167 ГК України корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України корпоративні права – це сукупність майнових і немайнових прав акціонера – власника акцій товариства, які впливають з права власності на акції, що включають право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів та активів акціонерного товариства у разі його ліквідації відповідно до закону, а також інші права та правомочності, передбачені законом чи статутними документами.

Таким чином, у вищевказаних статтях наводяться ключові повноваження учасника господарського товариства. Причому корпоративні права для всіх видів господарських товариств подібні за своїм змістом та є матеріальним благом, заради якого їх набуває особа. Такі права складаються як з прав майнового характеру (на дивіденди, на частку у майні під час ліквідації товариства та ін.), так і немайнових прав (на участь в управлінні товариством, метою якого є отримання прибутку, право на

інформацію). При цьому, як зазначають І. В. Спасибо-Фатєєва та Т. Дуденко, майновий інтерес у корпоративних прав так тісно пов'язаний з немайновим, що неможливо навіть визначитися з тим, який з них є первісний [1, с. 89]. Враховуючи таку особливість корпоративних прав в українській правовій науці, виникають різні думки щодо їх сутності. Так, панує думка, що корпоративні права не тотожні зобов'язальним, а є окремим видом майнових прав [2, с. 492–493], деякі вчені характеризують їх як такі, що поєднують ознаки зобов'язальних і речових та є видом цивільних прав [3, с. 23–28], деякі в поглядах на природу корпоративних прав виділяють три концепції, а саме: речово-правову, зобов'язально-правову та власне корпоративну [4, с. 225]. Існують й інші позиції, які зводяться до відмежування права участі в товаристві від корпоративних прав, де перше – є особистим немайновим правом, а інші – різновидом безтілесного майна [5, с. 118–124]. Проте постає питання, як можна їх розмежувати, якщо набуття права участі у господарському товаристві неможливе без набуття майнових прав? Як зазначає С. І. Шимон, немайнові права слідує за майновими, наслідуючи їхню юридичну долю [6, с. 225]. З таким висновком важко не погодитися. Крім того, чинне законодавство згадує «немайнові права, що мають грошову вартість». Згідно з ч. 1 ст. 23 Закону України у разі розміщення акціонерним товариством цінних паперів їх оплата здійснюється грошовими коштами або за згодою між товариством та інвестором – майновими правами, немайновими правами, що мають грошову вартість, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є набувач, та векселів), іншим майном. Частина 2 ст. 115 ЦК України встановлює, що вкладом до статутного (складеного) капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку, якщо інше не встановлено законом. Протиставлення «майнові, які мають грошову оцінку» та «інші, які мають грошову оцінку» нашоухує на висновок, що «інші» – це немайнові права, які мають грошову оцінку. Однак, якщо право має грошову оцінку, то назвати його немайновим складно, бо здатність до оцінювання в грошах і є головною ознакою майнового права [6, с. 228].

Більш того, за загальним правилом, корпоративні права є відчужуваними, що вказує на їх майновий характер. У статтях 127, 130, 135, 147, 166 ЦК України зазначено, що права учасника можуть переходити до інших осіб в порядку правонаступництва та в порядку спадкування, хоча об'єктом права вони не є. Так, оборотоздатність корпоративних прав забезпечують, наприклад, акції у акціонерному товаристві, частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, паї у виробничому кооперативі, які цивільне законодавство визначає об'єктами права власності. Але слід зазначити, що оскільки корпоративним правам притаманний і майновий характер, вони можуть бути об'єктом права та об'єктом спадкування.

Відомо, що будучи складним об'єктом, спадщина представляє собою єдність прав та обов'язків спадкодавця [8, с. 6–16]. Відповідно до ст. 1218 ЦК України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Таким чином, законодавець не вказує у статті перелік визначених предметів, речей, майна. Вказаний підхід відповідає ст. 177 ЦК України, у якій перелік об'єктів визначений невичерпним чином, із зазначенням щодо можливості віднесення до об'єктів крім речей, іншого майна, майнових прав, а також інших матеріальних та нематеріальних благ.

Аналіз правової сутності акції надає можливість стверджувати, що право участі особи в акціонерному товаристві не є особистим немайновим правом, бо воно не має нерозривного зв'язку з особою та може переходити до іншої особи разом з правом власності на акцію [9, с. 62], тому під час спадкування акцій до спадкоємця померлого акціонера переходять усі корпоративні права, які йому належали. Отже, до складу спадщини входять корпоративні права, які посвідчені акцією.

Таке саме становище займає вкладник командитного товариства. Так, чинним законодавством не передбачено обмежень щодо обігу їх часток у цивільному обороті, в тому числі при спадкуванні. Але слід звернути увагу на те, що спадкування акцій в акціонерному товаристві можливе тільки за умови, якщо померлий акціонер набув на останню право власності, оскільки Закон України встановив, що кожний засновник акціонерного товариства має оплатити повну вартість придбаних акцій до його створення. Таким чином, якщо померлий акціонер не набув право власності на акції, об'єктом спадкування буде лише право на отримання акції у власність.

Разом з тим вищевказана позиція не є безспірною щодо інших господарських товариств, наприклад, щодо товариства з обмеженою відповідальністю. Так, І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що до складу спадщини входить сама частка у статутному капіталі, а не права участі; набути ж усіх корпоративних прав, тобто не лише права на частку, а й права участі в товаристві, можливо за згодою інших учасників товариства, якщо це передбачено статутом товариства [10, с. 33–35]. Проте В. М. Кравчук зазначає, що коли йдеться про такий вид майна, як частка в статутному капіталі товариства, то об'єктом спадкування є не частка, як така, а права та обов'язки спадкодавця, пов'язані з такою часткою [11, с. 350].

Розглядаючи питання щодо спадкування частки у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, слід зазначити, що майнові права учасника товариства з обмеженою

відповідальністю ЦК України пов'язує з правом власності на частку у статутному капіталі, яка підтверджує сукупність прав і обов'язків, що набуває учасник товариства з обмеженою відповідальністю. Успадковуючи частку у статутному капіталі, спадкоємець набуває право власності на таку частку, яке переходить до спадкоємців померлого учасника з дня відкриття спадщини. Якщо нотаріусом видається свідоцтво про право на спадщину, де зазначено, що до спадкового майна входить частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, спадкоємець померлого учасника фактично стає учасником цього товариства. Отже, спадкоємець може набувати статусу учасника товариства одночасно з набуттям права власності на частку, якщо статутом товариства такий перехід не передбачений за згодою його учасників. Тобто до складу спадщини будуть входити усі корпоративні права, які належали померлому учаснику. При цьому право власності на частку у статутному капіталі у спадкоємців виникає незалежно від того, повністю або частково спадкодавець сплатив вклад (ст. 147 ЦК України). Але, якщо спадкоємець померлого учасника відмовився від вступу до товариства або учасники відмовили спадкоємцю у прийнятті, об'єктом спадкування не є корпоративні права, оскільки спадкоємець не може бути власником частки та не стає учасником товариства. Йдеться тільки про спадкування права на одержання вартості частини майна, що пропорційна його частці у статутному капіталі (ст. 48 ЦК України).

Щодо аналізу правової сутності паю у виробничому кооперативі, то так само як й частка у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю, пай у виробничому кооперативі є об'єктом спадкування, підтверджує сукупність прав і обов'язків, що набуває його член, може бути оборотоздатним об'єктом, але відповідно до ст. 166 ЦК України можуть бути передбачені обмеження при спадкуванні. Але набуття права власності на пай у виробничому кооперативі також є неможливим без виникнення права участі у ньому, тому після смерті його члена спадкоємці можуть успадковувати корпоративні права, які належали померлому члену виробничого кооперативу або успадковувати право на отримання вартості паю.

Підсумовуючи наведене, можна зробити висновок, що акція, пай, частка у статутному капіталі, під якими розуміється корпоративне право, це суб'єктивне право (майнового характеру) акціонера, члена та учасника товариства, а саме, корпоративні права, які зумовлені участю та які визначають обсяг прав і повноваження учасника. Але структура корпоративних прав, які мають учасники господарських товариств, досить складна, оскільки охоплює майнові та немайнові права. Усі ці права функціонально між собою пов'язані (є неподільними, тобто реалізація їх можлива тільки спільно, оскільки чинним законодавством не передбачений механізм окремого їх існування), та з них складається зміст відносин участі в господарських товариствах. Сутність корпоративних прав зводиться до майнової сутності (корпоративні права є оборотоздатними, відчужуваними правами, що мають вартісну оцінку), що надає змогу стверджувати про можливість включення саме їх до складу спадщини.

Список використаної літератури:

1. *Спасибо-Фатеева І.* Правова природа майнових і корпоративних прав, їх оборотоздатність та деякі аспекти застави / *І. Спасибо-Фатеева, Т. Дуденко* // Юридичний радник: Журнал юристів України. – 2005. – № 2 (4) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/index.php?m=archive&y=2005&mag=4&art=89>.
2. *Лапач В. А.* Система объектов гражданских прав : теория и судебная практика / *В. А. Лапач.* – М.: Юридический центр Пресс, 2002. – С. 492–493.
3. *Спасибо-Фатеева И. В.* Акционерные общества: корпоративные правоотношения / *И. В. Спасибо-Фатеева.* – Х.: Право, 1998. – С. 23–28.
4. *Яворська О.* Майнові права як об'єкти цивільного обороту / *О. Яворська* // Вісник Львівського Університету імені Івана Франка. Серія юрид. – 2011. – Вип. 53. – С. 225.
5. *Вінник О. М.* Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин / *О. М. Вінник* // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – С. 118–124.
6. *Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин: монографія* / *С. І. Шимон.* – К.: Юрінком Інтер, 2014. – С. 225.
7. *Белов А. В.* «Наследование» и «наследственное правопреемство»: фактическое отношение и его правовая форма / *В. А. Белов* // Наследственное право. – 2014. – № 1. – С. 6–16.
8. *Швиденко О. С.* Акція як об'єкт права власності: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / *Швиденко Олександр Сергійович.* – К., 2006. – С. 62.
9. *Спасибо-Фатеева И. В.* Какие права возникают у наследника участника ООО и когда он их может реализовать? / *И. В. Спасибо-Фатеева* // Все о бухгалтерском учете. – 2014. – № 26. – С. 33–35.
10. *Кравчук В. М.* Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. – Львів: Край, 2009. – С. 350.

The purpose of the article is analysis of the current legislation and research of various scientific approaches to the essence of corporate rights, scientific substantiation of my own position about investigated issues. Based on the analysis the article indicates the complicated nature of complex corporate rights and their indivisibility. There is a conclusion regarding the possibility of including corporate rights into property rights, which may be the subject of inheritance.

В статтє аналізується действующее законодавельство и исследуются различные научные подходы относительно сущности корпоративных прав, обосновывается собственная научная позиция. Указывается на сложный комплексный характер корпоративных прав и их неделимость. Делается вывод о том, что корпоративные права относятся к имущественным правам, которые могут выступать объектом наследования.

ПРАВО СПОЖИВАЧА СТРАХОВИХ ПОСЛУГ НА ОТРИМАННЯ СТРАХОВОЇ ВИПЛАТИ

Ільченко Г. О.,

старший викладач кафедри цивільного права та процесу УДУФМТ, м. Київ;

здобувач НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Статтю присвячено з'ясуванню змісту права споживача страхових послуг на отримання страхової виплати, виокремлення й розмежування понять страхової виплати та страхового відшкодування, а також визначення особливостей здійснення страхової виплати. Акцентується увага на тісному взаємозв'язку права споживача страхової послуги на страхову виплату та права страховика на відмову у здійсненні страхової виплати.

Ключові слова: страхова виплата, страхове відшкодування, споживач страхової послуги, здійснення страхової виплати, підстави для відмови.

Зміст та порядок здійснення права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати було й залишається об'єктом суперечок між страховиками та страхувальниками, що свідчить про актуальність дослідження даного питання, яке на сьогодні є недостатньо вивченим у цивілістичній доктрині.

Дослідження права споживачів страхових послуг на отримання страхової виплати має ґрунтуватися на наукових працях, присвячених вивченню різних аспектів цивільних прав та у сфері страхування зокрема. Серед них слід виділити праці Т. В. Боднар, В. О. Гринюк, В. В. Ельбрехт, Н. В. Міловської, В. М. Никифорова, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Я. М. Романюка. Проте зміст та порядок здійснення права страхувальників (споживачів страхових послуг) на страхову виплату (страхове відшкодування) потребує окремого самостійного дослідження.

На нашу думку, першочергово слід розглянути зміст поняття «право на страхову виплату». При з'ясуванні змісту та сутності цього поняття доцільно звернутися до нормативно-правових джерел.

Так, у ст. 2 Закону України «Про страхування» [1] *страхова виплата* визначається як грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування при настанні страхового випадку. Страхові виплати за договором страхування життя здійснюються в розмірі страхової суми (її частини) та (або) у вигляді регулярних, послідовних виплат обумовлених у договорі страхування сум (ануїтету). Розмір страхової суми та (або) розміри страхових виплат визначаються за домовленістю між страховиком та страхувальником під час укладання договору страхування або внесення змін до договору страхування, або у випадках, передбачених чинним законодавством.

У свою чергу, *страхове відшкодування* – це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування і страхування відповідальності при настанні страхового випадку. Страхове відшкодування не може перевищувати розміру прямого збитку, якого зазнав страхувальник. Непрямі збитки вважаються застрахованими, якщо це прямо передбачено договором страхування. У разі коли страхова сума становить певну частку вартості застрахованого предмета договору страхування, страхове відшкодування виплачується у такій же частці від визначених по страховій події збитків, якщо інше не передбачено умовами страхування.

Таким чином, страхова виплата – це грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування *життя*, а страхове відшкодування – це страхова виплата, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами *майнового страхування* і *страхування відповідальності*. Тобто й страхова виплата, й страхове відшкодування – це грошова сума, яка виплачується страховиком за договором страхування при настанні страхового випадку. Підтримуємо позицію Л. О. Майстренко та Я. М. Романюка, які вважають поняття «страхове